

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ім.І.ФРАНКА

ВІСНИК ЛЬВІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Серія історична

Випуск 33

Видається з 1962 р.

ЛЬВІВ — 1998

ліцею — 50 із 62 претенденток (причому частка студенток, які склали цей іспит зменшилася з 1903/04 до 1906/07 н.р. у 5 разів порівняно зі студентами), тільки 2 жінки стали магістрами фармації³⁸. Перший докторат з філософії у Львівському університеті здобула у 1903 р. Аделя Калмус, а з медицини — у 1904 р. Матильда Калмус. До 1914 р. 39 жінок стали докторами філософії і 41 жінка — доктором медицини³⁹.

Студентки були важливим чинником навчального процесу у Львівському університеті. Їхня поява і перебування в цьому вищому навчальному закладі (на філософському і медичному факультетах) стала важливою подією в історії шкільництва Галичини й спричинилася до зміни усталених поглядів на місце та роль жінки в суспільстві, була ще одним кроком у напрямі утвердження її прав нарівні з правами чоловіків. Кількість та склад студенток університету залежали від стану середнього шкільництва і суспільних відносин у Галичині та за її межами. Поряд із зростанням відсотку слухачок змінювалися їх структура та соціальне походження. На вибір напрямку студій впливали матеріальне становище абітурієнтки, процес здобування професії та її перспективи. Слід також мати на увазі, що до Першої світової війни жінкам так і не було дозволено навчатися на юридичному факультеті.

³⁸ Kronika Uniwersytetu Lwowskiego. T. 2. S. 675—676; *Twardowski K.* Kobiety na wydziale filozoficznym... S. 7.

³⁹ *Hulewicz J.* Walka kobiet... S. 70.

РОСІЙСЬКІ СЛОВ'ЯНСЬКІ ТОВАРИСТВА ТА УКРАЇНСЬКЕ ПИТАННЯ НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

Громадські організації слов'янофільського спрямування почали формуватися в Росії у 50—70-х роках XIX ст. та існували, переживаючи певні видозміни, до Першої світової війни. Вони займалися благодійно-просвітницькою діяльністю на слов'янських землях та пропагандою слов'янської ідеї в Росії. За півстоліття свого існування їм довелося пережити періоди розквіту і занепаду під впливом коливань міжнародної ситуації та рівня громадського інтересу до слов'янського питання^{1 2}. Ці фактори визначали напрям та конкретні форми діяльності слов'янських комітетів чи, пізніше, слов'янських благодійних товариств. Так, східна криза 1870-х років спрямувала активність комітетів на південнослов'янські землі¹¹.

Австро-Угорська дуалістична угода 1867 р. завдала відчутної шкоди концепції австрославізму і сприяла тому, що до Росії звернулися погляди слов'ян Дунайської імперії. Російської підтримки шукали, зокрема, старчехи, хорватські народовці, москвофільська партія Галичини³. Слов'янофіли, зі свого боку, намагалися використати ситуацію, що склалася, підтримуючи серед них русофільські настрої. Саме з цього часу українське питання потрапило в поле зору слов'янських комітетів, щоправда, в досить вузькому аспекті. Про його розуміння дає уявлення вислів одного з членів Київського слов'янського комітету, який вважав, що останній має бути засобом боротьби проти "українофільства" серед закордонних українців^{4 5}. Слов'янські комітети Росії боролися з "українофільством" шляхом надання фінансової допомоги галицьким москвофілам, які поступово стали опорою цих комітетів в Австро-Угорщині³.

У своїй діяльності слов'янофільські організації підтримували урядову "теорію офіційної народності", суть якої виражалася тріадою "самодержав'я, православ'я і народність". Одним із найбільш переконаних захисників "теорії" був Михайло Погодін — славіст, засновник і співголова Санкт-Петербурзького слов'янського комітету. Посилаючись на подібність мов. культур та історичних традицій, він висловлював переконання, що всі слов'янські народи повинні об'єднатися в державне ціле під скіпетром російського царя^{6 7}. У першу чергу епігони слов'янофільства намагалися нав'язати принципи самодержав'я і православ'я етнічно найближчим народам, які вже знаходилися в кордонах російської держави. Такі практичні прояви "теорії офіційної народності", як уніфікаторська політика щодо українців та білорусів, придушення національно-визвольного руху в Королівстві Польському та підтримка штучного москвофільського напрямку в Галичині, дискредитували саму слов'янські ідею та її adeptів у поступових колах слов'янських народів .яків середовищі ліберальної російської інтелігенції⁸. Отже, слов'янофільська течія громадсько-політичного життя залишалася монополією консервативних кіл. Лише намагання переглянути основні засади ідеології слов'янської єдності, здійснені у першому десятиріччі ХХ ст. в рамках концепції неославізму, знову на деякий час зробили її предметом зацікавлення для

¹ Никитин С.А. Славянские комитеты в России 1858-1876. Москва. 1960. С. 57.

² Георгиев В.А. *Княпина Н.С.* Восточный вопрос во внешней политике России. Конец XVIII—начало XX в. Москва, 1978. С. 206.

³ Tanty M. *Kontakty rosyjskich komitetow slowianskich ze slowianami z Austro-Wegier // Kwartalnik Historyczny.* Warszawa, 1964. № 1. S. 60.

⁴ Никитин С.А. Славянские комитеты... С.52.

⁵ Tanty M. *Kontakty rosyjskich komitetow slowianskich...* С. 69-70.

⁶ Славяноведение в дореволюционной России. Изучение южных и западных славян. Москва. 1988. С. 74.

⁷ Грушевський М. Українство і всеслов'янство // Літературно-Науковий Вістник. Львів, 1908. Т. XI. Кн. VI. С. 544.

широкої громадськості та, зокрема, ініціювали спроби співпраці діячів українського і польського національних рухів та російських політиків в межах новостворених слов'янських товариств.

Громадська думка Росії, а також слов'янських народів Австро-Угорщини та Балканського півострова повернулися до обговорення проектів міжслов'янської співпраці, які отримали назву "нової слов'янської політики", у перші роки ХХ ст., особливо після 1905 р. У цих дискусіях не було вироблено цілісної ідеології: чехи, поляки, болгари вкладали в гасла неославізму різний зміст, залежно від національно-культурних потреб свого народу. На думку більшості авторів, причинами поширення неослов'янських ідей в Росії були поразка у російсько-японській війні та наступне повернення царської дипломатії до традиційної сфери інтересів — Балканського півострова, зміни міжнародної ситуації та загострення російсько-австрійського суперництва в цьому регіоні⁸. Австрійську експансію на Балканах, підтримувану Німеччиною, деякі публіцисти розцінювали як прояв споконвічного німецького "Дранг нах Остен" (наступу на Схід), звідси робився висновок про необхідність культурно-економічної співпраці слов'янських народів на противагу агресивному германізму⁹. Такі фактори внутрішньополітичного життя Росії, як підвищення ролі ліберального крила в громадсько-політичному русі, ріст і політична диференціація національних рухів народів імперії, особливо польського та українського, дуже суттєво вплинули на програму та ідеологічне забарвлення неославізму, розширили коло людей, зацікавлених слов'янською проблематикою. У справу пропаганди слов'янського зближення включилося молодше покоління вчених-славістів, публіцистів, діячів політики і культури¹⁰. Слов'янська тематика, яка раніше була монополією офіційної та консервативної преси, з'явилася на сторінках таких поважних органів ліберальної думки, як "Русская Мысль", "Вестник Европы", "Русское Богатство", газет "Слово", "Русь" та ін.. почала звучати в статтях Павла Мілюкова, Петра Струве. Євгена і Григорія Трубецьких, Олександра Погодіна.

У цих журнально-газетних виступах очевидним є послідовне намагання відмежуватися від постулатів консервативного слов'янофільства, підкреслення прагматичного характеру нового руху. Провідний ідеолог неославізму О.Погодін писав, що неославізм — це "не порив любові до страждаючих "братів", а правильний політичний розрахунок, заснований на розумінні загальнослов'янських інтересів"¹¹. Теоретичні засади неославізму мали більше спільного з ідеологією націоналізму, сформульованою на початку ХХ ст. у працях П.Струве, ніж з ідеалістичними побудовами слов'янофілів. Основною ідеєю неославізму було "об'єднання всіх слов'ян для культурної боротьби з германізмом"¹². Першочерговим завданням зовнішньої політики Росії для П.Струве, як і для неославістів, було досягнути "панування в басейні Чорного моря, з якого впливе політична і культурна гегемонія на Близькому Сході"¹³. Шлях до домінуючого становища на Балканах російські неославісти вбачали в тому, щоб "зацікавити слов'ян нашою наукою, промисловістю, військовою могутністю"¹⁴.

У внутрішній політиці реакцією неославістів на ріст національних рухів стала спроба узгодити плани вирішення національного питання шляхом ліберальних реформ

---

⁸ Бенеш Э. Проблемы славянской политики // Воля России. Прага, 1926. Т. VI. С. 113-115: *Гришков*. Панславізм у советській історіографії і політиці. Мюнхен, 1952. С. 21; *Ненашева З.С.* Идейно-политическая борьба в Чехии и Словакии в начале XX в. Москва, 1984. С. 79.

⁹ *Погодин А.* Причины и цели новейшего славянского движения // Вестник Европы. Санкт-Петербург, 1909. № 1. С. 261.

¹⁰ *Ненашева З.С.* Идейно-политическая борьба... С. 57.

¹¹ *Погодин А.* Славянские задачи России в настоящий исторический момент // Московский Еженедельник. Москва. 1908. № 7. С. 19.

¹² *Погодин А.* Причины... С. 261.

¹³ *Струве П.* Великая Россия // Русская Мысль. Москва, 1908. № 1. С. 146.

¹⁴ Слово. Санкт-Петербург, 1908. 20 февраля.

з проведенням успішної зовнішньої політики. Г.Трубецької писав: щоб завоювати довіря слов'ян, необхідно "здійснити принципи слов'янської політики в себе вдома"¹⁵. Тому особливої ваги набули польське і українське питання, розв'язання яких сприяло б піднесенню престижу Росії у слов'янському світі.

Під впливом поширення ідей неославізму відбулося утворення нових і поживлення діяльності вже існуючих слов'янських товариств. Санкт-Петербурзьке слов'янське благодійне товариство, яке відіграло найпомітнішу роль серед організацій консервативного спрямування, відновило видання своїх "Известий...", але потерпало від недостатньої громадської підтримки та, відповідно, мізерного фінансування. Воно зберігало авторитет лише серед правих кіл, тоді як більшість лібералів вважала його "скомпрометованим"¹⁶. Консервативних засад дотримувалися і Слов'янське допоміжне товариство, відкрите 1894 р. у Москві, й Київське слов'янське благодійне товариство¹⁷. Ідейною основою діяльності названих організацій надалі залишалися принципи російського панславізму, тобто переконання в можливості вирішувати майбутні ціліх слов'янських народів з точки зору інтересів Росії.

В перші роки ХХ ст. у зв'язку з розвитком українського руху все більшого значення в діяльності консервативних слов'янофільських організацій набуває підтримка галицьких москвофілів. В 1902 р. у Петербурзі було утворено Галицько-руське благодійне товариство для зміцнення "духовного спілкування Прикарпатської Русі з великим російським світом"¹⁸. Воно субсидювало москвофілів, а також служило каналом для передачі субсидій російського уряду, призначених для поширення російської мови та православ'я у Східній Галичині¹⁹. Боротьба з будь-якими проявами українського культурного життя в Росії або, користуючись термінологією першоджерел, з "українофільською пропагандою" також залишалася важливою складовою політики благодійних товариств²⁰. Як бачимо, незважаючи на деякі модифікації, пов'язані з бажанням зберегти монополні позиції в трактуванні слов'янського питання, ідеологія консервативного слов'янофільства та, зокрема, його політика стосовно українського питання не зазнала істотних змін з часів М.Погодіна.

На зламі ХІХ-ХХ ст. в Росії були здійснені спроби заснувати слов'янські організації на засадах, що різнилися від принципів консервативного російського слов'янофільства. Так, програма петербурзького студентського гуртка Слов'янська бесіда, яка нагадувала проєкт кирило-мефодіївців, передбачала в "ідеальному майбутньому" утворення Всеслов'янського союзу на основі "повної рівноправності і самостійності кожного з народів-членів"²¹. У 1905-1906 рр. ліберальний публіцист Всеволод Сватковський здійснив спробу заснувати у Петербурзі Слов'янський союз. Він висловлювався за рівність великих і малих слов'янських народів, підкреслював необхідність "регулювання питань польського і малоросійського", тобто формулював деякі пункти тієї програми, яка через кілька років отримала назву "неославізму"²².

У 1905 р. в Москві виникла ідея створити слов'янофільський гурток, в який би ввійшли представники ліберальної російської інтелігенції. Організаційне оформлення московського Товариства слов'янської культури відбулося лише навесні 1908 р., під час підготовки до слов'янського з'їзду в Празі²³. За своїм персональним складом і за програмою воно тяжіло до конституційних демократів. Ініціатором створення Товариства був Тадей Чудовський, головою обрано академіка Федора Корша. Участь у роботі Товариства брали також Володимир Вернадський, Дмитро Анучін, Сергій

¹⁵ Там же. 27 марта.

¹⁶ Swiat Siowianski. Krakow, 1908. № 40. S. 426.

¹⁷ *Ненашева З.С.* Идеино-политическая борьба... С. 55

¹⁸ Славянский Век. Вена. 1902. № 58. С. 311.

¹⁹ *Andriewsky O.* The K litics of national identity: the Ukrainian question in Russia, 1904-1912. Harvard, 1991. R 292.

²⁰ Славянский Век. 1903. № 70. С. 696: Торжественное собрание славянского общества // *Окраины России.* Санкт-Петербург, 1907. С. 111.

²¹ *Каменский И.В.* Тезисы панславизма // Славянский Век. 1902. № 59. С. 323.

²² Славяноведение... С. 312.

²³ Бенеш Э. Проблемы славянской политики. С. 121.

Котляревський, О.Погодін, Леонід Комаровський, Є.Трубецької²⁴.

Товариство слов'янської взаємності було утворено в Петербурзі за подібних обставин .Уберезні1908рв редакції місцевої газети "Слово" відбулася зустріч відомих громадських діячів, під час якої її редактор Михайло Федоров запропонував створити багатопартійну організацію, яка б взялася за розробку слов'янського питання²⁵. Було вирішено також залучити до роботи Товариства всі слов'янські народи Російської імперії²⁶. До Товариства вступили 40 чоловік, які представляли всі частини політичного спектру Росії. Серед них були праві націоналісти (з такими одіозними фігурами, як Володимир Бобринський і Антон Будилович), 10 членів ЦК октябристів, 5 членів ЦК конституційних демократів, а також діячі партій мирного оновлення та демократичних реформ. Провідну роль у Товаристві відігравали октябристи, які, відповідно, надали йому певного політичного забарвлення²⁷

Програмні документи обох організацій були дуже близькими, оскільки петербурзьке Товариство запозичило (з деякими змінами) статут московського. Новостворені товариства ставили собі за мету зближення і взаємне збагачення слов'янських народів на засадах рівності і братерства. Проте відразу виявилось, що члени цих організацій по-різному уявляють мету і форми своєї діяльності. В промові Ф.Корша на установчих зборах Товариства слов'янської культури йшлося про те, що завданням організації є підтримка "загальнослов'янської культури зі збереженням життєздатних рис окремих племен, турбота про економічне зближення і ні найменшої домішки політики"²⁸. Петербурзьке ж Товариство, маючи у своєму складі впливових членів Державної Ради та депутатів Думи, передбачало можливість впливу на урядову слов'янську політику. У зв'язку з цим Товариство слов'янської культури прийняло рішення "поставитися до новоутвореного товариства дуже обережно" і наголосило на своїй незалежності від петербурзьких починань²⁸.

Обидві організації мали на меті, поміж іншим, сприяти вирішенню і українського питання, але підходи до нього також були різними і викликали суперечності у відносинах між Товариствами і в діяльності кожного з них. Товариство слов'янської взаємності стояло на консервативних позиціях. Ген. Володимир Володіміров висловив переконання більшості членів організації, коли проповідував "культурну боротьбу" з українським рухом. Визнаючи, разом з ліберальними неослов'янофілами, що "залагодження внутрішніх слов'янських суперечностей — української і російсько-польської" є одним із найважливіших завдань Товариства, він водночас мету і засоби цього процесу розумів цілком в дусі традицій російського панславизму: "захистити Росію від загрози українства, ...культурними засобами його обеззброїти. ...влити цей рух у загальнослов'янське русло"²⁹. До тих, хто в цьому Товаристві не поділяв такий погляд на шляхи розв'язання українського питання, належав його голова академік Олексій Шахматов. Але його українські симпатії мали швидше науковий та особистий

---

²⁴ Коломийченко Ф. Общество славянской культуры в Москве // Славянство. Санкт-Петербург. 1911. № 1. С. 33.

²⁵ Шелохаев В. Идеология и политическая организация российской либеральной буржуазии 1907-1914 гг. Москва. 1991. С. 135.

²⁶ Andriewsky O. The politics... P. 286.

²⁷ Zdziechowski M. Siowianoffstwo rosyjskie w chwili obecnej // Swiat Slowianski. 1909. № 50. S. 84.

²⁸ Там же.

²⁹ ВолодимировВ. Задачи общества славянской взаимности. Санкт-Петербург. 1909. С. 3.

РОСІЙСЬКІ СЛОВ'ЯНСЬКІ ТОВАРИСТВА ТА УКРАЇНСЬКЕ ПИТАННЯ

характер і не впливали на політику Товариства. Він, наприклад, звернувши увагу на зростання антиукраїнських настроїв серед членів організації, з метою залагодити конфлікт провів спільну нараду українських політиків і провідних діячів Товариства (О.Хомякова, Ф.Родічева, П.Мілкжова, О.Погодіна)³⁰. Підпавши остаточно під вплив октябристів, діяльність Товариства поступово завмерла.

Московському товариству слов'янської культури, натомість, довго вдавалося дотримуватися в українській політиці ліберальних засад. Воно, за визнанням одного з провідних діячів Санкт-Петербурзького слов'янського благодійного товариства, абсолютно відокремлювалося від усіх інших, "принципово захищало лише спеціально польські та українські точки зору"³¹. Насправді ж, заледве чи можна стверджувати, що ця організація особливо мала на увазі захист українських інтересів. Більшість у московському Товаристві складала кадети, які підтримували традиційні зв'язки з різними політичними напрямками українського політичного руху, мали досить розгалужену мережу партійних організацій в Україні³². Вони розраховували на поширення свого впливу в середовищі української інтелігенції і намагалися співпрацювати з представниками поміркованої течії українського національного руху, які не висували вимог політичної самостійності. Слід зауважити, що федералістична концепція мала переважаючий вплив у політичній думці Наддніпрянської України, тому досить багато українців стали членами Товариства слов'янської культури і навіть утворили в ньому окрему секцію.

Участь українців у російських політичних та культурних організаціях мала свої об'єктивні та суб'єктивні причини. Принаймні до 1908 р. більшість національно-свідомих українців продовжували розглядати себе як частину широкого російського демократичного руху³³ і поділяли думку, що російські ліберали загалом симпатизують їхнім намірам щодо культурного, якщо не політичного звільнення³⁴. Іван Лисяк-Рудницький резонно зазначає: "Попри нарікання на петербурзький централізм, українці не відчували себе чужими в імперії, у розбудову якої багато осіб українського походження зробило чималий внесок, але сприйняття імперії... співіснувало у свідомості українців із почуттям української етнічної відрубності та вірності особливим політичним і культурним інтересам своєї батьківщини"³⁴. Саме участь у ліберальних слов'янських товариствах, як ніщо інше, дозволяла поєднувати роботу на власній культурній ниві з лояльністю до імперії або реалізувати ту форму національного усвідомлення, яку Павло Магочий називає "ситуаційною етнічністю", властивою багатьом народам на стадії національного відродження³⁵. З цієї точки зору дуже показовою є доповідь відомого українського правника Богдана Кістяківського, прочитана на зборах Товариства слов'янської культури у квітні 1909 р. Він наголосив на тому, що можна бути одночасно росіянином і українцем, але це стане можливим лише тоді, коли українська культура зможе вільно розвиватися³⁶.

Як вже згадувалося вище, проголосивши своєю метою культурне єднання слов'ян, Товариство слов'янської культури намагалося уникати будь-яких політичних заяв. Проте воно не могло ігнорувати актуальні питання політики. Так, його резолюції

---

³⁰ Лотоцький О. Сторінки минулого. Варшава, 1933. Ч. 2. С. 463. На жаль, автор не вказує хто саме з українських політиків брав участь у цій нараді. З контексту можна припустити, що серед них був сам О.Лотоцький, а також, можливо, М.Грушевський.

³¹ Кулаковский П.Л. Славянские съезды и польский вопрос // Славянские Известия. Санкт-Петербург, 1909. № 7. С. 870.

³² Щелохаев В. Идеология... С. 141.

³³ Andriewsky O. The politics... P. 272.

³⁴ Лисяк-Рудницький І. Четвертий універсал та його ідеологічні попередники // Історичні есе. Київ. 1994. Т. 2. С. 5.

³⁵ Магочий П. Українське національне відродження. Нова аналітична структура // Український історичний журнал. 1991. №3. С. 102.

³⁶ Отчет Общества Славянской культуры за 1908и 1909 гг. С. 121.

засуджували анексію Боснії і Герцеговини, урядову політику в Королівстві Польському. Коли на розгляд Думи було внесено Холмський проект, який передбачав виділення Холмщини зі складу Королівства Польського, нібито для захисту православної більшої місцевого населення від польської сваволі, Т.Чудовський організував у Петербурзі спільну нараду польських і українських членів Товариства, 3 травня 1909 р. було прийнято резолюцію з даного питання, в якій знову наголошувалося, що Товариство намагається уникати участі в політиці, але не може не висловити свою думку з приводу подій, що загрожують самостійному національному розвитку інших народностей, адже пропонувані урядом заходи послужать польсько-українській ворожнечі. Товариство проголосувало за "підтримку малоросійського населення" шляхом створення у краї органів місцевого самоуправління і визнання української мови у церкві і школі³⁷.

Наступні роки були кризовими для українського руху, уряд переслідував українську пресу, громадські, освітні та кооперативні організації³⁸. Скоротилися можливості для культурної діяльності, а ще раніше, після розпуску її Державної Думи, українці були позбавлені легального політичного представництва і тому змушені були вдаватися до посередництва російських лібералів. У грудні 1910 р. у Товаристві слов'янської культури утворилася українська секція, яку очолив Сергій Хвостов³⁹. До президії, крім нього, ввійшли Агатангел Кримський, М.Грушевський, Микола Янчук, Олекса Новицький, членами секції були Симон Петлюра, Б.Кістяківський, Олександр Салківський, Іван Алчевський та ін. У першому річному звіті секції декларувалося, що вона має на меті виключно культурно-національну роботу. "Серед прогресивних кіл російського суспільства, — йшлося далі у звіті, — зустрічається елементарно-грубе нерозуміння завдань українства. Маючи це на увазі, секція прагне шляхом лекцій, дискусій, видання праць та ін. сказати російському суспільству правду про українців"⁴⁰ (тобто переконати його у тому, що український рух ставить перед собою виключно культурні цілі і не загрожує єдності Російської держави). Одночасно секція мала на меті підтримувати в середовищі своїх членів любов до всього рідного, оберігати їх від національної безликісті. Функцією секції було визначено й "участь у розумовому житті України, створення нових центрів науки і мистецтва"⁴¹⁻⁴².

У перші місяці діяльності секції на її зборах виступили з доповідями Ф.Корш і Максим Славинський. Їхні промови можна вважати програмними, оскільки}7 них дуже точно відображено головний принцип діяльності секції: підтримка української культурної окремішності за умови лояльності українського руху щодо російської держави. Ф.Корш у своєму виступі доводив тезу про самостійність української нації в історичному та етнографічному відношеннях і вивів звідси право на культурне самовизначення українського народу, але вважав, що його можна узгодити з існуванням неподільної Російської імперії. Подібні думки розвивав у своїй доповіді М.Славинський, який на підставі розмежування понять нації як державно-правового явища і національності як явища культурно-національного формулював теорію про "три російські національності і єдину російську націю"⁴².

У багатьох подіях суспільного життя секція брала участь як окрема громадська організація. Так, вона привітала телеграмою Ганну Барвінок з 50-річним ювілеєм літературної діяльності; делегати секції були присутні на Маркіянових святах у Львові, на бенедисі Марії Заньковецької. 20 березня 1911 р. секція організувала урочисті збори,

³⁷ Там же. С. 122.

³⁸ *Дорошенко В.* Українство в Росії, Новіші часи. Відень. 1916. С. 82-89.

³⁹ *Коломийченко Ф.* Общество славянской культуры в Москве // Славянство. 1911. № 2-3. С. 16.

⁴⁰ Отчет Украинской секции при Обществе Славянской Культуры за 1911г.// Известия Общества Славянской культуры. Т. 1. Кн. 2. С. 92.

⁴¹ Там же.

⁴² Там же. С. 94.

РОСІЙСЬКІ СЛОВ'ЯНСЬКІ ТОВАРИСТВА ТА УКРАЇНСЬКЕ ПИТАННЯ

присвячені пам'яті Тараса Шевченка, на яких були присутні чимало московських українців. Таким чином, українська секція при Товаристві слов'янської культури стала, за висловом О.Лотоцького, тим "тереном, на якому в Москві трактувалися... справи українські"⁴³. На її основі утворилось об'єднання українських діячів, які виступили з ініціативою заснування українського друкованого органу російською мовою. Відповідне рішення було прийняте на зборах Товариства 20 квітня 1911 р.⁴⁴. Так розпочав існування часопис "Украинская жизнь", призначений для "російського читача, який бажає розібратися в національних проблемах, усвідомити чим живе і куди спрямовує своє буття багатомільйонний братський народ і сприяти справедливому вирішенню наболілого українського питання"⁴⁵. На його сторінках виступали провідні українські публіцисти: Дмитро Донцов, Сергій Єфремов, С.Петлюра та ін. Напередодні Світової війни часопис фактично став трибуною української політичної думки, відіграв провідну роль у формуванні політичної програми українського національного руху.

---

⁴³ Лотоцький О. Сторінки минулого. С. 470.

⁴⁴ Отчет Украинской секции... С. 94.

⁴⁵ Наши задачи // Украинская жизнь. Москва. 1912. № 1. С. 10.